

לישועתך קויתי

על שולחנו של הגאון המקובל
איש האלקים הרב שמשון חיים בן הרב נחמן מיכאל נחמני ז"ע
מחבר הספרים הקדושים זרע שמשון ותולדות שמשון

פרשת משפטים תשפ"ד | גליון מס' 432

לרעה, אין צורך בהתראה קודם שמנדים אותו. והנה כל גנב שנמכר בגניבתו, לכאורה ראוי הוא לעונש מיד כשגנב, כיון שכוונתו לרעה. ובוודאי, כאשר גנב דבר שאינו עומד למכירה. ואפילו אם כוונתו לשלם אחר כך את גניבתו, הלא על הציווי 'לא תגנבו' דרשו בגמרא (בבא מציעא סא:), שאסור לגנוב אפילו על מנת לשלם, ואפילו לא על מנת לשלם תשלומי כפל. וגם אם היה דחוק מאוד בממונו, היה לו למכור עצמו לעבד, שאין בכך איסור (ראה קידושין טו.). ולא לעשות מעשה של איסור גניבה.

אלא שמצד שני יש להפך בזכותו, שמא לא היתה כוונתו רעה, רק טעה בסברתו. שנמנע מלמכור עצמו, משום שחשב שאסור לו לעשות כן, כדרשת חכמים (שם כב:): 'כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים'. וסבר, שעדיף לו לגנוב על מנת לשלם, כי היה סבור שאיסור זה אינו נלמד אלא מאסמכתא בעלמא. ואינו חמור כל כך, כמו האיסור למכור עצמו.

אולם כעת, כאשר הגיע זמנו לצאת לחופשי והוא מסרב, מתברר למפרע כי אינו חושש לדרשת חכמים, 'עבדי הם ולא עבדים לעבדים'. וגם, אינו חושש לקיים את גזירת הכתוב, 'ובשביעית יצא לחופשי'. הנה כי כן, חוזרת איליו הטענה, מדוע אז בשעתו, לפני שש שנים, פנה לגנוב ולא ניסה למכור עצמו. אין זאת אלא משום שהיתה כוונתו רעה. משכך, וודאי שראוי הוא להיענש על גניבתו ברציעת האוזן, זו ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלכה וגנבה.

(זרע שמשון פרשת משפטים, מאמר ג)

אם כסף תלווה את עמי. (שמות כג כד)

כיון שבנה שלמה את הבית, אמר להקדוש ברוך הוא בתפלתו, ריבון

ורצע אדוני את אזנו במרצע. (שמות כ"א ו)
ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף. אמר רבי יוחנן בן זכאי, אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב, תרצע. (ר"פ)

הקשו המפרשים, לפי טעמו של רבי יוחנן בן זכאי, שהאוזן נרצעת לפי שלא צייתה לציווי של 'לא תגנוב', היה לה להירצע מיד אחרי הגניבה. מדוע ממתנים עם הרציעה, עד שיסרב העבד לצאת לחופשי.

ונראה לתרץ, כי בשעת הגניבה, יתכן שאין העבד ראוי לעונש. אולם, כאשר אינו חפץ לצאת לחופשי מתברר למפרע, שכבר בשעת הגניבה היה ראוי לקבל עונש.

ביאור הדבר, על פי מה שמספרת הגמרא (מועד קטן יז.), על רבי שמעון בן לקיש, שהיה שומר בפרדס. הגיע לשם אדם ואכל מן התאנים שבו. השליך ריש לקיש לעברו צרור עפר, אך הלה לא השגיח בו. או אז, קרא לעברו 'יהא אותו אדם (-) הגנב בנידוי'. השיב לו הלה ואמר, 'אדרבה! יהא אותו אדם (-) ריש לקיש', בנידוי. גם אם אומנם התחייבתי לך ממון, לא התחייבתי בנידוי. ומספרת שם הגמרא, שהחכמים בבית המדרש, הצדיקו את טענתו של אותו אדם.

מקשה ה'נימוקי יוסף', אחר ואותו אדם עבר על איסור דאורייתא של 'לא תגזול', מדוע שלא יתחייב בנידוי. ומתרץ בשם הראב"ד, כי ריש לקיש טעה, בכך שלא התרה באותו אדם, טרם שאכל מן התאנים. כי שמא חשב הלה, שהתאנים עומדות למכירה ובדעתו, לפרוע מאוחר יותר.

מוסיף על כך בבית יוסף ('יורה דעה' סימן שלד), שדווקא באופן כזה, שאיננו יודעים האם היתה כוונתו לפרוע, לא ניתן לנדותו בלא התראה. אך מי שעושה מעשה וידועה כוונתו

כ טז). כי אחר והם דוברי שקרים, אינם ראויים לחיות וכנ"ל.

(זרע שמשון פרשת תולדות, מאמר י')

ושוחד לא תקח כי השוחד יעוור פקחים.

(שמות כג ח)

איסור לקחת שוחד, חוזר על עצמו בפרשת שופטים (דברים טז יט), שם נאמר, 'ולא תקח שוחד כי השוחד יעוור עיני חכמים'. והנה בשם לב, נבחין בשני שינויים בלשון הפסוקים. א. בפרשתנו נאמר הטעם, 'כי השוחד יעוור פקחים'. ואילו שם, 'כי השוחד יעוור עיני חכמים'. ב. אצלנו הקדים את תיבת 'שוחד' - חפץ האיסור, אל מעשה האיסור - 'לא תקח'. ובפרשת שופטים, הקדים את איסור הלקיחה, 'לא תקח', אל החפץ האסור - 'שוחד'.

יתכן לפרש את שינויי הלשון, על פי מה שהעלתה הגמרא במסכת כתובות (קה), כי אומנם אסור לדיין לקחת שוחד, כי יכול לגרום לו להטות הדין, אך מותר הוא ליטול שכר בטלה. היינו לקחת מן הנידון שכר, עבור מה שהתבטל ממלאכתו, בשעה שדן אותם. אלא שגם על שכר כזה - כשאינו מוכח שהוא שכר בטלה - אומרת הברייתא, 'מכוער הדיין שנוטל שכר לדון, אלא שדינו דין'.

והנה דיין שלוקח שוחד, גורם לו מעשהו שיטה את הדין ולא יפסוק כראוי. על זה אמר הפסוק בפרשת שופטים, 'לא תקח שוחד כי השוחד יעוור עיני חכמים'. כי נטילת השוחד, תגרום לעוור את עיני שכלם ולעוות הדין. אך בפרשתנו נרמז, כי לכתחילה אין לקחת גם שכר בטלה. וכך פירוש הפסוק, ואף שוחד שאינו אלא שכר בטלה, גם אותו לא תקח.

בכך יבואר, שינוי הלשון שבין פקחים לחכמים. ועל פי מה שאמרו שם בגמרא, 'כי השוחד יעור עיני חכמים... אפילו חכם גדול ולוקח שוחד, אינו נפטר מן העולם בלא סמיות הלב'. כי מי שלוקח שוחד ממש, יתעוררו עיני שכלו ולא ימות מן העולם, בלא סמיות הלב. אך מי שנוטל רק שכר בטלה, לא יסתמא לבו ועדיין יישאר חכם. אולם, פיקח שוב לא יוכל להיקרא, אחר ופגם בעצמו לעשות מעשה מכוער.

(זרע שמשון פרשת משפטים, מאמר ז')

העולם, אם יש אדם שיתפלל לפניך, שתתן לו ממון, ואתה יודע שרע לו, אל תתן לו. ואם ראית אדם נאה בעושרו, תן לו. שנאמר, ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו.

(שמות ככה ל"א)

יש להתבונן בדבר, מפני מה התפלל שלמה המלך תפילה זו, דווקא בעת חנוכת בית המקדש. ויש לומר, על פי מאמר הגמרא (יומא כו.), שלא שנה אדם להקטיר קטורת, פעם ועוד פעם, כדי שיזכו בה כהנים רבים. כי הקטורת מעשרת. כמו שנאמר (דברים לג יא), 'ישימו קטורה באפך... ברך ה' חילו'.

לכן, כאשר בנה שלמה את בית המקדש, שהיתה בו סגולה להעשיר את הכהנים, התפלל וביקש מה', שיהא העושר הזה לטוב להם. ומי שאין העושר טוב עבורו, שלא יתעשר.

(זרע שמשון פרשת וירא, מאמר ט')

מדבר שקר תרחק. (כג ז)

הוא אתרא וקושטא שמייה, דלא הוו משנו בדיבורייהו, ולא מיית איניש דהתם, בלא זימניה. (סנהדרין כז)

צריך להבין, מהי השייכות שבין אמירת אמת, לבין השלמת ימי האדם.

ויש לומר, כי הנה המיתה באה לעולם, בגלל חטא עץ הדעת, אשר נגרם מחמת השקר של הנחש, שאמר 'והייתם כאלוקים יודעי טוב ורע', (בראשית ג ה). לכן נגזר, כי בכל מקום שנמצא בו שקר, תהא המיתה קרובה לבוא.

זהו גם טעמו של הפסוק (תהלים קא ז), 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'. כי מי שדובר שקר, הרי הוא אוהז באומנותו של נחש הקדמוני, אשר התקלל מאת ה', 'ארור אתה' (בראשית שם יד). כיון שכן, השקרן נקרא גם הוא ארוור. ומי שהוא ארוור, אינו יכול לדבוק בקודשא בריך הוא, כי אין ארוור מתדבק בכבודו.

מאותו הטעם, ציווה כנען לבניו 'אל תדברו אמת', (פסחים קיג:). כי כנען הוא ארוור (בראשית ט כו), ולא היה רוצה שידבקו בניו בכבודו. ומאותה הסיבה, גם ציוותה התורה על אודות הכנענים, 'לא תחיה כל נשמה', (דברים

